

Історія**УДК:94(477)"1956/1959":338****DOI** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20385013>

**Фінансово-господарський механізм ліквідації зони затоплення
Кременчуцького водосховища: порівняльний аналіз Золотоніського та
Чигиринського районів (1956–1959 рр.)**

Зоя Тенькова,

аспірантка кафедри історії і культури України та спеціальних історичних
дисциплін Університету Григорія Сковороди в Переяславі;
викладач відокремленого структурного підрозділу Полтавського
фахового коледжу нафти і газу Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-6960-2013>

Прийнято: 11.05.2026 | Опубліковано: 25.05.2026

***Анотація.** Метою дослідження є аналіз фінансово-господарського механізму ліквідації зони затоплення Кременчуцького водосховища. Окреме завдання полягає у виявленні його регіональних особливостей на прикладі Золотоніського та Чигиринського районів. Особливу увагу зосереджено на дослідженні процедур інвентаризації та оцінки майна, механізмів нарахування і виплати компенсацій, а також ролі адміністративного апарату у процесі примусового переселення населення.*

Джерельну базу дослідження становлять архівні матеріали, звітна документація органів влади та нормативно-правові акти досліджуваного періоду. Методологічну основу склали порівняльний, кількісний та

структурно-функціональний аналіз, що дозволило реконструювати практики реалізації компенсаційної політики, оцінити співвідношення між плановими показниками і фактичними виплатами, а також простежити особливості функціонування оціночних комісій у різних районах.

Встановлено, що компенсації покривали лише 30–40% вартості нового житла. Це зумовлювало фінансовий дефіцит і призводило до ускладнення будівництва. Виявлено, що механізм авансування, який передбачав виплату лише частини коштів на початковому етапі, обмежував ліквідність переселенців і ускладнював завершення будівництва. Порівняльний аналіз засвідчив як спільні тенденції, так і локальні відмінності у підходах до оцінки майна та виплат компенсацій у Золотоніському і Чигиринському районах. Доведено, що фінансова політика демонструвала інституційний пріоритет колективних форм господарювання над індивідуальними. Окрім того, встановлено значну частку адміністративних витрат та прояви формалізації у виконанні супутніх заходів, що супроводжувалися звітною інфляцією показників і розривом між задекларованими та фактичними результатами.

Узагальнення отриманих результатів дає підстави стверджувати, що фінансово-господарський механізм ліквідації зони затоплення функціонував у межах моделі радянської модернізації, орієнтованої на мінімізацію державних витрат за рахунок населення. Така модель спричинила системний розрив між плановими зобов'язаннями та їх реалізацією, що проявилось у недостатньому рівні компенсацій, нерівномірному розподілі ресурсів і обмеженій ефективності соціальної підтримки переселенців. Наслідком цього стали ускладнення відновлення житлових умов, посилення соціальної нерівності, а також супутні етичні та екологічні проблеми, пов'язані з реалізацією проекту.

Ключові слова: Кременчуцьке водосховище, переселення населення, компенсації, фінансово-господарський механізм, колгоспи, соціально-економічні наслідки, Золотоніський район, Чигиринський район, Дніпровський каскад.

The financial and administrative mechanism for the reclamation of the flooded area of the Kremenchuk Reservoir: a comparative analysis of the Zolotonosha and Chyhyryn districts (1956–1959)

Zoya Tenkova,

PhD student at the Department of History and Culture of Ukraine and Special Historical Disciplines at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav; Lecturer of a separate structural unit of the Poltava Professional College of Oil and Gas of the National University "Poltava Polytechnic named after Yuriy Kondratyuk", Poltava, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-6960-2013>

Abstract. *The purpose of this article is to provide a comprehensive analysis of the financial and economic mechanisms involved in the liquidation of the flooded area of the Kremenchuk Reservoir in 1956–1959 within the Cherkasy Oblast, as well as to identify its structural and regional characteristics using the Zolotonosha and Chyhyryn districts as examples. Particular attention is focused on the study of property inventory and valuation procedures, mechanisms for calculating and paying compensation, as well as the role of the administrative apparatus in the process of forced resettlement of the population.*

The source base of the study consists of archival materials, reporting documentation of government bodies, and regulatory and legal acts from the period under study.

The methodological framework consists of comparative, quantitative, and structural-functional analysis, which made it possible to reconstruct the practices of implementing compensation policy, assess the ratio between planned figures and actual payments, and trace the peculiarities of the functioning of appraisal commissions in different regions.

It was established that the system of financial support for resettlement was characterized by structural imbalances between the appraised value of property and actual payments. In particular, compensation covered only 30–40% of the cost of new housing, which led to a significant financial deficit for households. It was found that the advance payment mechanism, which provided for the payment of only a portion of the funds at the initial stage, limited the liquidity of resettlers and complicated the completion of construction. A comparative analysis revealed both common trends and local differences in approaches to property valuation and compensation payments in the Zolotonosha and Chyhyryn districts. It has been demonstrated that financial policy reflected an institutional preference for collective forms of economic management over individual ones. Furthermore, a significant share of administrative costs and instances of formalism in the implementation of related measures were identified, accompanied by reported inflation of indicators and a gap between declared and actual results.

A synthesis of the results obtained provides grounds for asserting that the financial and economic mechanism for the liquidation of the flooded zone operated within the framework of a Soviet modernization model aimed at minimizing state expenditures at the expense of the population. This model caused a systemic gap between planned commitments and their implementation, which manifested itself in insufficient compensation, uneven distribution of resources, and limited effectiveness of social support for resettlers. This resulted in difficulties in restoring housing conditions, increased social inequality, as well as associated ethical and environmental problems related to the project's implementation.

Keywords: *Kremenchuk Reservoir, resettlement, compensation, financial mechanism, collective farms, socio-economic consequences, Zolotonosha district, Chyhyryn district, Dnipro cascade.*

Постановка проблеми. Одним із напрямів реалізації радянської модернізаційної політики було гідротехнічне освоєння Дніпра у другій половині XX ст., що передбачало масштабне втручання у природу та життя людей. Будівництво Кременчуцького гідровузла – частина комплексного проєкту створення каскаду водосховищ на головній водній артерії, спрямованого на забезпечення енергетичних потреб держави. Разом із тим реалізація супроводжувалася масовим переселенням населення, ліквідацією населених пунктів та руйнацією традиційних форм господарювання у трьох областях: Черкаській, Полтавській та Кіровоградській. На Черкащині під затоплення відходила частина земель тодішніх Іркліївського, Золотоніського, Гельмязівського, Черкаського, Чигиринського, Чорнобаївського районів і околиці міста Черкас [15, с. 145].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняної історіографії показує, що проблема вже має добре сформоване наукове підґрунтя. Розвідки О. Бабенка ґрунтуються на матеріалах Державного архіву Кіровоградської області та присвячені аналізу масштабні й незворотні соціально-екологічні наслідки спорудження Кременчуцької ГЕС. Чільне місце посідають праці Н. Горло, яка однією з перших поєднала соціальний, економічний і екологічний аспекти гідробудівництва [7-8]. Запропонована нею категорія «економіка відчуження» дала змогу глибше осмислити не лише матеріальні втрати, а й досвід людей, яких ці процеси безпосередньо зачепили. Дослідження В. Лазуренка, Г. Чепурди дозволяють краще зрозуміти організаційні механізми гідробудівництва та його соціальні наслідки, зокрема нехтування інтересами місцевого населення [11]. На регіональному рівні

проблема розкрита у працях В. Соколова, а також у численних краєзнавчих і міждисциплінарних дослідженнях (Г. Голиша, Л. Лисиці, М. Семененка, Н. Чигирик [14] та ін.). У цих роботах увага зосереджується на історіях конкретних сіл, долях їхніх мешканців, використанні усних свідчень і вивченні культурних втрат. Дослідження В. Борисенко, З. Тенькової [13], С. Носаня та ін. аналізують знищення сакральних місць та зміни у самоідентифікації переселенців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на значний обсяг досліджень, у сучасній історіографії залишаються питання, які потребують подальшого осмислення і глибшого аналізу, зокрема регіональні особливості фінансово-господарського механізму ліквідації зони затоплення Кременчуцького водосховища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою статті* є комплексний аналіз фінансово-господарського механізму ліквідації зони затоплення Кременчуцького водосховища та виявлення його особливостей на прикладі Золотоніського та Чигиринського районів у 1956–1959 рр. Виходячи з поставленої мети дослідження, визначено такі основні завдання: проаналізувати нормативно-правові та організаційні засади функціонування фінансово-господарського механізму ліквідації зони затоплення; дослідити процедури інвентаризації й оцінки майна та механізми нарахування і виплати компенсацій; на основі порівняльного аналізу виявити регіональні особливості реалізації компенсаційної політики у Золотоніському та Чигиринському районах; оцінити ефективність фінансового забезпечення переселення та ступінь відповідності компенсацій реальним витратам населення; з'ясувати соціально-економічні наслідки впроваджуваної політики для переселенців; а також визначити місце досліджуваного механізму в контексті радянської моделі господарювання та модернізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес очищення територій під ложе Кременчуцького водосховища супроводжувався розгортанням масштабного бюрократичного апарату, який виконував функції обліку, контролю та розподілу ресурсів. Юридичне супроводження процесу переселення було спрямоване, насамперед, на інженерно-логістичні потреби проєкту, а правовий статус майна та соціальні гарантії населення розглядалися як другорядні фактори. За свідченням дослідників, влада ототожнювала компенсацію за житло з соціальними виплатами, що дозволяло маніпулювати звітністю про виконання зобов'язань при реальному зниженні обсягів відшкодування [6, с. 43]. Такий підхід формував ситуацію обмеженої фінансової спроможності домогосподарств на початкових етапах переселення.

Для проведення інвентаризації створювалися районні оціночні комісії з представників райвиконкомів, фінансових органів, будівельних підрозділів і дирекції Кременчуцької ГЕС [15, с. 148]. Результати інвентаризації оформлювалися у вигляді спеціальних карток. Вони визначали подальший обсяг компенсацій і фактично ставали основним інструментом взаємодії між державою та населенням. Саме на цьому етапі формувалися передумови майбутніх фінансових диспропорцій. Для кожного домогосподарства передбачалися витрати на оформлення документації у розмірі 240–260 крб. Значна частина цих коштів спрямовувалася на технічну документацію. Додатково враховувалися транспортні витрати, які становили близько 5% від загального кошторису (перевезення майна та організацію логістики переселення) [8].

Нарахування компенсацій відбувалося у два етапи: стартовий аванс у розмірі до 50% від загальної вартості надавався впродовж десятиденного терміну після фіксації оцінки, а залишок коштів перераховувався лише за умови повного знесення споруд та очищення території. Методологія оцінювання майна базувалася на уніфікованих стандартах, апробованих під

час створення Каховського водосховища, із використанням системи поправочних коефіцієнтів [7]. Процес інвентаризації супроводжувався підготовкою актів та карток на кожну садибу. У цих документах відображався технічний стан будівель, які в більшості випадків класифікувалися як малоцінні або значно зношені, що ставало підставою для мінімізації обсягів грошового відшкодування [15, с. 148].

Характерним є те, що витрати на утримання адміністративного апарату могли перевищувати витрати на соціально значущі заходи. Так, у Золотоніському районі утримання оціночної комісії коштувало 159,3 тис. крб., що значно більше, ніж витрати на перенесення кладовищ або благоустрій територій [10, арк. 212].

Централізована розробка нормативів дозволяла стандартизувати процес, але при цьому це сприяло формалізму та ігноруванню певних локальних особливостей. Незважаючи на те, що норми були прописані у вказівках, проте простежувалася чітка диспропорція в оцінці різних типів споруд, коли допоміжні елементи могли оцінюватися дорожче за житлові будинки [9].

Щодо виплати компенсацій частинами, то перша з них часто обмежувалася страховою сумою, яка становила лише незначну частину від загальної оцінки [7]. Така схема виплат обмежувала стартову ліквідність домогосподарств і ускладнювала ініціювання будівництва.

Загальний обсяг фінансування проєкту свідчить про нерівномірний розподіл ресурсів. Із 1 310,8 млн крб. лише 60,1 млн було спрямовано на санітарну підготовку територій [4, с. 363–364]. Це призводило до ігнорування частини об'єктів та відмови у компенсаціях для власників зношених, старих будівель. Це свідчить про системний розрив між плановими нормативами фінансування та фактичними потребами переселенців.

Фінансова політика держави була спрямована на підтримку колективних господарств (колгоспів) як ключових елементів економічної системи. Загальна сума компенсацій колгоспам становила 154,6 млн крб. [5, с. 186].

Виявлена структура фінансування демонструє диференційований підхід до суб'єктів переселення, за якого колективні господарства отримували розширену ресурсну підтримку.

Проаналізуємо архівні матеріали [10, арк. 217–219], щоб виявити глибинні механізми функціонування фінансово-господарської системи переселення.

За даними актів (ф. 5242) у Золотоніському районі було оцінено 1 203 господарства громадян із загальною сумою оцінки 11 135 тис. крб. [10, арк. 217–218], а у Чигиринському районі ці показники становили 6 146 господарств та 47 581,5 тис. крб. відповідно [10, арк. 219]. Тобто, у цих районах середня оціночна вартість одного господарства становила $\approx 9,25$ тис. крб. ($11\,135 / 1\,203$) та $\approx 7,74$ тис. крб. ($47\,581,5 / 6\,146$). Тобто, попри більші масштаби переселення у Чигиринському районі, середня оцінка одного господарства там була нижчою приблизно на 16%, що може свідчити про використання уніфікованих нормативів оцінювання без врахування локальних особливостей.

У Золотоніському районі було виплачено компенсації громадянам 6 694,5 тис. крб., а у Чигиринському – 36 792,8 тис. крб. [10, арк. 217–218, 219]. Ці дані дають змогу констатувати, що у Чигиринському районі рівень фактичних виплат був суттєво вищим (на понад 17%), адже будинків та господарств було оцінено значно більше (в 6 раз). Якщо порівнювати середнє значення компенсації на одне господарство, то в Золотоніському районі сума становила близько 5,56 тис. крб. ($6\,694,5 / 1\,203$), а у Чигиринському районі – 5,99 тис. крб. ($36\,792,8 / 6\,146$). Відтак, попри нижчу початкову оцінку, переселенці Чигиринського району отримували дещо більші фактичні виплати

(на 7–8 відсотків), однак ці суми залишалися значно нижчими за реальну вартість нового житла, що підтверджує наявність системної диспропорції між оцінкою майна та фактичними виплатами.

У Золотоніському районі проєктно-кошторисна документація передбачала лише 3 861 тис. крб. на компенсації приватному сектору, тоді як фактична оцінка становила 11 135 тис. крб. [10, арк. 217–218]. Реальні потреби перевищували планові показники майже у 2,9 рази, що вказує на системне заниження обсягів відшкодування ще на етапі планування.

Окремо слід виділити структуру адміністративних витрат. Так, утримання оціночної комісії становило 157 тис. крб., що у 4 рази перевищувало витрати на перенесення кладовищ (39 тис. крб.) та у 70 разів — на благоустрій нових поселень (2,2 тис. крб.). Така диспропорція свідчить про пріоритетність адміністративного забезпечення процесу над соціально значущими заходами.

Ця тенденція проявлялася також у практиці перенесення кладовищ і «санітарної очистки» скотомогильників. Процедурно ці роботи оформлювалися численними актами та звітами, що створювало враження повного контролю над процесом [12]. Однак фактична реалізація часто зводилася до скорочених строків і спрощених практик. Зокрема, фіксація «перевиконання» планів (до 109%) відображає характерну для радянської системи звітну інфляцію показників.

Аналіз джерел свідчить, що лише в окремих випадках відбувалися повноцінні перепоховання, тоді як значна частина об'єктів піддавалася формальній «санітарній обробці», що не усувало довгострокових ризиків і лише створювало видимість безпеки [2]. Це дозволяє констатувати розрив між задекларованими заходами та їх фактичною реалізацією, який був зумовлений обмеженістю ресурсів і прагненням до формального дотримання планових показників. У Чигиринському районі звіти демонструють повне виконання плану щодо кладовищ, однак архівні матеріали цього не підтверджують. При

цьому проблема скотомогильників залишалася невирішеною. На рівні окремих районів ці розбіжності проявлялися по-різному, однак у цілому простежується спільна тенденція формалізації виконання робіт [10].

Розглянемо структуру **фінансових нарахувань**. У Чигиринському районі із 36,7 млн крб. приблизно 25,5 млн крб. було видано як 50% попередньої компенсації [10, арк. 219]. Це означає, що більшість переселенців отримували лише половину належних коштів на початковому етапі; решта ж виплачувалася лише після завершення переселення та демонтажу старого господарства. На нашу думку, така модель формувала ефект «фінансової пастки», за якого авансові кошти забезпечували лише початкову стадію будівництва без можливості його завершення.

Одним із ключових індикаторів є співвідношення отриманих компенсацій до реальної вартості будівництва нового житла. За наявними даними, середня сума компенсації у Черкаській області становила близько 6 тис. крб., тоді як вартість нового будинку досягала 20 220 крб. [3]. Таким чином, компенсації покривали лише приблизно третину необхідних витрат. Так, у Чигиринському районі середня компенсація на господарство становила близько 7,7 тис. крб., що дозволяло покрити приблизно 38% вартості нового житла. У Золотоніському районі цей показник був ще нижчим – близько 28%, виходячи із середньої виплати 5,56 тис. крб. [10, арк. 217–219]. Тобто, компенсації покривали близько третини вартості нового житла, що кількісно підтверджує масштаб фінансового дефіциту.

Дещо інша ситуація була з колгоспами. У Золотоніському районі оцінена вартість будівель колгоспів становила 1 477,4 тис. крб. (91 об'єкт), тоді як проєктна сума на їх відновлення – 3 435 тис. крб. (арк. 217–218). У Чигиринському районі ці показники становили 3 073 тис. крб. (250 об'єктів) та 6 792,4 тис. крб. відповідно. Тобто, це відображає нерівномірність розподілу фінансових ресурсів між різними категоріями отримувачів.

Продемонструємо узагальнююче порівняння ключових показників роботи оціночної комісії на основі актів, що зберігаються у ф. 5242 (табл. 1).

Показник	Золотоніський район	Чигиринський район
Кількість оцінених господарств громадян	1 203	6 146
Загальна сума оцінки майна громадян	11 135 тис. крб.	47 581,5 тис. крб.
Середня оцінка господарства	Вища	Нижча
Виплачено компенсацій громадянам (усього)	6 694,5 тис. крб.	36 792,8 тис. крб.
Частка виплат	менша (~60%)	більша (~77%)
Рівень авансування	Нижчий	Вищий
Оцінена вартість будівель колгоспів	1 477,4 тис. крб. (91 шт.)	3 073 тис. крб. (250 шт.)
Планові перекося	Значні	менш виражені
Проектна сума на колгоспні споруди	3 435 тис. крб.	6 792,4 тис. крб.
Адміністративні витрати	Більші	Менші

Отже, Золотоніський район характеризувався більшою невідповідністю між планованими і фактичними потребами, а також значними адміністративними витратами. Натомість у Чигиринському районі був більш системний підхід до виплат, проте існували суттєві ризики, пов'язані з механізмом авансування. Попри відмінності у масштабах, структурі витрат і процедурі виплат, обидва райони демонструють спільну тенденцію – компенсації не повною мірою відшкодовували завдані збитки, витрати переселенців. Це підтверджує, що фінансово-господарський механізм міграції був орієнтований на оптимізацію витрат держави, а не на відновлення життєвого рівня населення.

В цій ситуації переселенці змушені були покладатися на власні ресурси. Дефіцит будівельних матеріалів і високі ціни на робочу силу ускладнювали процес відновлення житла. Водночас переселенців не звільняли від обов'язкової праці в колгоспах, тому встановлені норми трудоднів необхідно було виконувати попри додаткове навантаження, пов'язане з облаштуванням нового житла. У цих умовах до господарських і польових робіт часто залучалися діти, які фактично підміняли батьків під час будівництва. Найскладнішою ситуація була для родин із малолітніми дітьми, адже зведення житла доводилося здійснювати у нічний час або у святкові дні, щоб не порушувати виробничих зобов'язань у колгоспі [11, с. 657]. У низці випадків вартість роботи будівельників за кілька днів дорівнювала сумі отриманого авансу, що фактично блокувало можливість завершення будівництва. Колектив будівельників характеризувався чіткою соціальною ієрархією. Привілейовану групу становили інженери та кваліфіковані працівники, тоді як некваліфіковані робітники виконували найважчі роботи. Для стимулювання праці використовувалися лише моральні методи. Важливим показником є також співвідношення вартості праці до отриманих компенсацій. У низці випадків оплата роботи будівельників за 3 дні сягала 4,5–5 тис. крб., що фактично дорівнювало або навіть перевищувало суму першого траншу компенсації.

Відсутність стабільних цін і централізованого забезпечення змушувала переселенців максимально використовувати матеріали зі старих будівель.

Окремої уваги заслуговує відношення до соціально вразливих груп. До пільгових категорій переселенців належали найбільш соціально вразливі групи населення: інваліди праці та воєн (зокрема німецько-радянської війни), сім'ї загиблих військовослужбовців, а також літні й самотні громадяни. Для них держава передбачала фінансову підтримку та сприяння у будівництві нового житла. Однак на практиці реалізація цих заходів часто ускладнювалася через обмеженість ресурсів і організаційні проблеми. Із запланованих у

Чигиринському районі на 1956 р. **63 будинків** для пільгових категорій станом на 8 червня 1956 р. було розпочато будівництво лише фундаментів для **45 об'єктів** [11, с. 657]. У багатьох документах використовувалося формулювання «розпочато будівництво», яке фактично дозволяло зараховувати об'єкти до виконаних уже на початковому етапі. Це свідчить про юридичну фіктивність виконання робіт, коли факт початку будівництва прирівнювався до його завершення. Для інвалідів та ветеранів встановлювалася верхня межа допомоги на рівні 10 тис. крб. [1], що було значно нижче за реальну вартість житла. Навіть максимальна допомога для пільгових категорій покривала лише близько половини необхідних витрат, що свідчить про обмежений характер соціальної підтримки.

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямку. Сукупний аналіз наведених показників дозволяє стверджувати, що економіка переселення функціонувала за моделлю багаторівневого фінансового дефіциту: компенсацій (–60–70%); ліквідності, спричинений авансуванням; матеріальних ресурсів та доступної робочої сили. Нормативно регламентована система інвентаризації, оцінки та компенсацій забезпечувала адміністративний контроль, однак не передбачала ефективних механізмів перевірки фактичних результатів. Додатковими чинниками поглиблення цієї диспропорції були інфляція вартості робочої сили та дефіцит будівельних матеріалів.

Значна концентрація ресурсів зосереджувалася на утриманні бюрократичного апарату. В окремих випадках витрати на функціонування оціночних комісій перевищували витрати на соціально значущі заходи, що свідчить про асиметрію між функціями контролю та реальним забезпеченням соціально значущих заходів.

Сформована модель фінансового забезпечення відтворювала інституційну перевагу колективного сектору, що зумовлювало нерівномірний

розподіл ресурсів між різними категоріями переселенців. Особливо вразливими були соціально незахищені групи, для яких навіть максимальні виплати не забезпечували повноцінного відновлення житлових умов.

Будівництво Кременчуцького водосховища призвело до масштабної трансформації природного середовища: затоплення родючих земель, порушення гідрологічного режиму, деградації екосистем та погіршення якості води. Неповна санітарна підготовка територій додатково посилила довгострокові ризики.

Таким чином, досліджений механізм демонструє системну невідповідність між задекларованими соціальними гарантіями та реальними практиками їх реалізації. Фінансово-господарський інструментарій переселення реалізовувався в межах радянської модернізаційної політики, у якій першочерговими вважалися інтереси держави та виробничого розвитку. Водночас антропоцентричний вимір процесу відходив на другий план: люди здебільшого сприймалися як засіб досягнення економічних цілей, «гвинтики», а не як носії власних потреб і прав. Унаслідок цього сформувалася модель, за якої зниження державних витрат досягалося через інституційне обмеження обсягів компенсацій і перекладання значної частини витрат на населення.

Перспективним напрямом подальших досліджень є поглиблення мікроісторичного аналізу практик переселення на рівні окремих домогосподарств і населених пунктів, що дозволить детальніше реконструювати адаптаційні стратегії населення в умовах фінансових обмежень. Важливим також є розширення порівняльного підходу шляхом зіставлення механізмів компенсацій і переселення під час створення інших водосховищ Дніпровського каскаду, зокрема Каховського та Київського, для виявлення типових і специфічних рис радянської політики.

Список використаних джерел:

1. Бабенко О. Діяльність районних оціночних комісій з визначення суми компенсацій переселенцям із зони затоплення Кременчуцького водосховища. Між Бугом і Дніпром. *Науково-краєзнавчий вісник Центральної України*. Вип. IV. Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2015. С. 294–302.
2. Бабенко О. Доля пам'ятників радянським воїнам та кладовищ, що потрапляли у зону затоплення водосховищем Кременчуцької ГЕС (за матеріалами Державного архіву Кіровоградської області). *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки*. №2 (42). 2016. С. 7–13.
3. Бабенко О. Людські сльози в штучному Кременчуцькому морі (За матеріалами Державного архіву Кіровоградської області). *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій*. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 листопада 2017 р., м. Дніпро. Частина II. Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. С. 122–126.
4. Бабенко О. Черкаська складова будівництва Кременчуцької ГЕС. *Студії з історії Центральної України*. 2020. Вип.1. С. 358–371.
5. Бабенко О., Петренко І. Нове наше море... Сторінками історії будівництва Кременчуцького гідровузла. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2016. 380 с.
6. Басова І. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального захисту: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2020. 288 с.
7. Горло Н.В. Виплата компенсації переселенцям у період спорудження водосховищ Дніпровського гідрокасаду як прояв нехтування людським фактором (50-70-і рр. XX ст.). *Література та культура Полісся*. Вип. 29. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. С. 191–196.
8. Горло Н.В. Вирішення питання про масштаби і напрями переселення із зони затоплення водосховищ Дніпровського гідрокасаду (50-70-ті рр. XX ст.). *Український селянин*. 2008. Вип. 11. С. 278–280.

9. До 65-річчя з часу затоплення сіл Черкащини водами Кременчуцького водосховища. URL: <https://ck.archives.gov.ua/?type=vystavka&id=49> (дата звернення: 10.12.2025).

10. Звіт за 1958 р. Черкаського обласного управління з підготовки водосховища Кременчуцької ГЕС. Державний архів Черкаської області, ф. 5242, оп. 1, спр. 15, 108 арк.

11. Лазуренко В., Чепурда Г. Затоплені села Українське суспільство в 1960–1980-х рр. Історичні нариси / Відп. ред. Віктор Даниленко. Київ: Інститут історії України НАН України, 2022. С. 649–664.

12. Лист державної санітарної інспекції стосовно підготовки чаші Кременчуцького водосховища. 16 лютого 1957 р. ДАЧО, ф. Р-2655, оп. 1, спр. 155, арк. 1–3.

13. Тенькова З. Екологічні наслідки будівництва Кременчуцької ГЕС в Середньому Подніпров'ї. *Безпека життєдіяльності, екологія і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи*: зб. Матеріалів Міжнарод. наук. практ. конф., 28–29 вер. 2023 р. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2023. С. 133–136.

14. Чепурда Г.М. «Великий план перетворення природи» (1948–1965 рр.): український вимір: дис. ... докт. іст. наук: 07.00.01. Черкаси, 2017. 426 с.

15. Чигирик Н. Переселення придніпровських сіл у зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища. *Краєзнавство*. №2. 2024. С. 145–155.

REFERENCES

1. Babenko, O. (2015). Diyal'nist' rayonnykh otsinochnykh komisiy z vyznachennya sumy kompensatsiy pereselentsyam iz zony zatoplennya Kremenchuts'koho vodoskhovyshcha. Mizh Buhom i Dniprom [Activities of district assessment commissions to determine the amount of compensation for resettlers

from the Kremenchuk Reservoir flood zone. Between the Bug and Dnieper]. *Naukovo-kraeyznavchyy visnyk Tsentral'noyi Ukrayiny – Scientific and Local History Bulletin of Central Ukraine, IV*, 294–302. Kirovohrad [in Ukrainian].

2. Babenko, O. (2016). Dolya pam'yatnykiv radyans'kym voyinam ta kladovyshch, shcho potraplyaly u zonu zatoplennya vodoskhovyshchem Kremenchuts'koyi HES (za materialamy Derzhavnoho arkhivu Kirovohrads'koyi oblasti) [The Fate of Monuments to Soviet Soldiers and Cemeteries Affected by the Flooding of the Kremenchuk Hydroelectric Power Plant Reservoir (Based on Materials from the State Archives of the Kirovohrad Region)]. *Naukovyy visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Istorychni nauky – Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlinsky National University. Historical Sciences, 2 (42)*, 7–13 [in Ukrainian].

3. Babenko, O. (2017). Lyuds'ki sl'ozy v shtuchnomu Kremenchuts'komu mori (Za materialamy Derzhavnoho arkhivu Kirovohrads'koyi oblasti) [Human Tears in the Artificial Kremenchuk Sea (Based on materials from the State Archives of the Kirovohrad Region)]. *Osvita i nauka v umovakh hlobal'nykh transformatsiy – Education and Science in the Context of Global Transformations*. Dnipro: SPD «Okhotnik» (pp. 122–126) [in Ukrainian].

4. Babenko, O. (2020). Cherkas'ka skladova budivnytstva Kremenchuts'koyi HES [The Cherkasy component of the construction of the Kremenchuk Hydroelectric Power Plant]. *Studiyi z istoriyi Tsentral'noyi Ukrayiny – Studies in the History of Central Ukraine, 1*, 358–371 [in Ukrainian].

5. Babenko, O., & Petrenko, I. (2016). *Nove nashe more... Storinkamy istoriyi budivnytstva Kremenchuts'koho hidrovuzla* [Pages from the History of the Construction of the Kremenchuk Hydroelectric Complex]. Kropyvnyts'kyy: Imeks-LTD [in Ukrainian].

6. Basova, I. (2020). *Vnutrishn'o peremishchena osoba yak sub'yekt prava sotsial'noho zakhystu* [Internally Displaced Persons as Subjects of Social Protection Law]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].

7. Horlo, N.V. (2005). Vyplata kompensatsiyi pereselentsyam u period sporudzhennya vodoskhovyshch Dnirovs'koho hidrokaskadu yak proyav nekhluvannya lyuds'kym faktorom (50-70-i rr. KhKh st.) [Payment of compensation to displaced persons during the construction of the Dniro hydroelectric cascade reservoirs as a manifestation of disregard for the human factor (1950s–1970s)]. *Literatura ta kul'tura Polissya – Literature and Culture of Polissya*, 29, 191–196. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholya [in Ukrainian].

8. Horlo, N.V. (2008). Vyrishennya pytannya pro masshtaby i napryamy pereselennya iz zony zatoplennya vodoskhovyshch Dnirovs'koho hidrokaskadu (50-70-ti rr. KhKh st.) [Resolving the Issue of the Scale and Directions of Resettlement from the Flood Zone of the Dniro Hydroelectric Cascade Reservoirs (1950s–1970s)]. *Ukrayins'kyi selyanyn – Ukrainian Peasant*, 11, 278–280 [in Ukrainian].

9. Do 65-richchya z chasu zatoplennya sil Cherkashchyny vodamy Kremenchuts'koho vodoskhovyshcha [On the 65th anniversary of the flooding of villages in Cherkasy region by the waters of the Kremenchuk Reservoir]. (n.d.). *ck.archives.gov.ua*. Retrieved from <https://ck.archives.gov.ua/?type=vystavka&id=49> [in Ukrainian].

10. Zvit za 1958 r. Cherkas'koho oblasnoho upravlinnya z pidhotovky vodoskhovyshcha Kremenchuts'koyi HES [1958 report of the Cherkasy Regional Administration on the preparation of the Kremenchuk Hydroelectric Power Plant reservoir]. Derzhavnyy arkhiv Cherkas'koyi oblasti, f. 5242, op. 1, spr. 15, 108 ark. [in Ukrainian].

11. Lazurenko, V., & Chepurda, H. (2022). Zatopleni sela Ukrayins'ke suspil'stvo v 1960–1980-kh rr. [Flooded villages Ukrainian society in the 1960s–1980s]. *Istorychni narysy – Historical essays*. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny [in Ukrainian].

12. *Lyst derzhavnoyi sanitarnoyi inspektsiyi stosovno pidhotovky chashi Kremenchuts'koho vodoskhovyshcha* [Letter from the State Sanitary Inspection regarding the preparation of the Kremenchuk Reservoir basin] (1957, February 16). DACHO, f. R-2655, op. 1, spr. 155, ark. 1–3 [in Ukrainian].

13. Ten'kova, Z. (2023). Ekolohichni naslidky budivnytstva Kremenchuts'koyi HES v Seredn'omu Podniprov'yi [Ecological consequences of the construction of the Kremenchug Hydroelectric Power Plant in the Middle Dnieper Region]. Proceedings from BZEIOZDIM'23: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Bezpeka zhyttyediyal'nosti, ekolohiya i okhorona zdorov'ya ditey i molodi XXI storichchya: suchasnyy stan, problemy ta perspektyvy» – International Scientific and Practical Conference «Life safety, ecology, and health protection of children and youth in the 21st century: current status, problems, and prospects»*. (pp. 133–136) [in Ukrainian].

14. Chepurda, H.M. (2017). «Velykyy plan peretvorennia pryrody» (1948–1965 rr.): ukrayins'kyy vymir [«The Grand Plan for the Transformation of Nature» (1948–1965): the Ukrainian dimension]. *Doctor's thesis*. Cherkasy [in Ukrainian].

15. Chyhyryk, N. (2024). Pereselennya prydniprov's'kykh sil u zv'yazku z budivnytstvom Kremenchuts'koho vodoskhovyshcha [Resettlement of villages on the Dnieper River in connection with the construction of the Kremenchuk Reservoir]. *Krayeznavstvo – Local History*, 2, 145–155 [in Ukrainian].